

УДК 615.825 : 376.1

СУЧАСНИЙ СТАН ПРОБЛЕМИ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ ІЗ ЗАТРИМКОЮ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНИХ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ

Едуард ЛАПКОВСЬКИЙ, Олеся ЯНІВ

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Анотація. У статті подано деякі аспекти проблеми реабілітації дітей із затримкою розумового розвитку на сучасному етапі та обґрунтовано доцільність розробки для таких дітей програми фізичної реабілітації із урахуванням ступеня вираженості наявної супутньої соматичної патології в умовах спеціальних загальноосвітніх шкіл-інтернатів. Акцентовано увагу на необхідності удосконалення чи корекції рухового режиму таких дітей. Показано, що наявні супутні соматичні захворювання вимагають ретельної уваги при плануванні реабілітаційних програм у таких дітей.

Ключові слова: затримка розумового розвитку, фізична реабілітація, диференційована програма, спеціальні загальноосвітні школи-інтернати.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Проблема виховання та освіти дітей із затримкою розумового розвитку сьогодні є особливо актуальною. Переважна більшість наукових розробок стосуються профілактики, підтримання та поліпшення здоров'я дітей, які навчаються у загальноосвітніх середніх навчальних закладах. Це зумовлено прогресуючим погіршенням здоров'я підростаючого покоління та підтверджується статистичною інформацією, за якою сьогодні приблизно 90% школярів мають відхилення у стані здоров'я [2, 5].

Поза увагою залишається стан соматичного здоров'я дітей, які навчаються у спеціальних загальноосвітніх закладах. Діти із затримкою розумового розвитку є тією категорією учнів, які потребують особливих підходів у процесі виховання та навчання, а тим більше – у процесі фізичного виховання.

Сьогодні існують поодинокі наукові повідомлення про дослідження стану здоров'я дітей із затримкою розумового розвитку і практично відсутні узагальнені дані про рівень їхнього здоров'я [1, 2].

На основі наведеного формується висновок про те, що стан соматичного здоров'я дітей із затримкою розумового розвитку потребує ретельного дослідження, а питання фізичної реабілітації таких дітей є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін "діти з затримкою розумового розвитку" охоплює досить різноманітну за складом групу дітей, що мають стійке незворотне порушення психічного, передусім, інтелектуального, розвитку, що пов'язане з наявністю органічного пошкодження кори головного мозку. Усе це призводить до виникнення відхилень різного ступеня вираженості, що виявляються в усіх видах їх психічної діяльності, в тому числі і в пізнавальній сфері [6].

Розвиток дітей із інтелектуальними порушеннями з перших днів життя має свої особливості. У них відзначаються сповільнення фізичного розвитку, загальна психологічна інертність, знижений інтерес до навколишнього світу, помітне недорозвинення артикуляційного апарату та фонематичного слуху, а формування співвідношень у розвитку наочно-дієвого і словесно-логічного мислення має свої особливості. Багато дітей із затримкою розумового розвитку починають говорити тільки до 4–5 років. Мова таких дітей не виконує своєї основної функції – комунікативної [5, 6].

Причини, що викликають у дітей відхилення у розумовому розвитку, різні. Відхилення можуть бути обумовлені генетичними ураженнями центральної нервової системи, внутрішньоутробними патогенними впливами, травмою та асфіксією під час пологів, впливом на мозок дитини інфекцій, інтоксикацій, травм та інших шкідливих агентів у ранньому періоді розвитку [5, 6].

За Д. Голдбергом та його співав., сьогодні відомо понад дві тисячі розладів, що призводять до розумової відсталості. Переважання тієї чи іншої причини залежить також від соціокультурних чинників. Наприклад, для країн, що розвиваються, головними причинами виникнення затримки розумового розвитку є недостатнє чи незбалансоване харчування матерів, брак йоду в їжі, а також некваліфікована допомога породіллі. У Західній Європі пологова травма чи тяжкі наслідки вакцинації не є основними причинами розумової відсталості, натомість для України це достатньо поширені чинники [1, 2].

Метою дослідження – вивчити наукову літературу та узагальнити сучасні підходи до фізичної реабілітації дітей із затримкою розумового розвитку, що навчаються у спеціальних загальноосвітніх закладах.

Методи та організація дослідження. Для досягнення поставленої мети був проведений аналіз, вивчення та узагальнення матеріалів вітчизняних та зарубіжних літературних джерел, у тому числі дисертаційні роботи, що стосуються вивчення питань фізичної реабілітації дітей із затримкою розумового розвитку, які навчаються у спеціальних загальноосвітніх закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), у світі близько 15% дітей у віці від 3 до 15 років мають той або інший ступінь розумової відсталості. З них 30 млн. страждають від глибокої розумової відсталості [1].

За даними Міністерства охорони здоров'я, в Україні проживають понад 300 тисяч осіб із вадами розумового розвитку, з них 15 тисяч «неохоплені» жодними соціальними програмами, а на 1000 дітей припадає 10 випадків вад розумового розвитку [7].

Аналіз наукової та методичної літератури з проблеми організації занять фізичної реабілітації дітей із вадами розумового розвитку показав, що сучасні вчені продовжують досліджувати особливості процесу фізичного виховання таких дітей (Т.Ю. Круцевич, Р.В. Чудна, 2003), апробовано методики адаптивної фізичної культури для дітей із цією патологією (С.П. Євсєєв, 2002–2005), досліджено динаміку психічних порушень у дітей із вадами розумового розвитку під час використання корекційно-педагогічних заходів у сім'ях та спеціальних закладах (Д.М. Ісаєв, 2003; І.І. Мамайчук, 2006), доведено доцільність соціалізації та інтеграції дітей із вадами розумового розвитку в суспільство (Л.М. Шипіцина, 2005; Г.Ф. Нестєрова, С.М. Безух, А.М. Волкова, 2006), розроблено програму навчання невербальних навичок комунікації дітей із вадами розумового розвитку (М. Пишчек, 2006), вивчено позитивний вплив рухливих ігор на психічний стан дітей (Т.П. Вісковатова, 2006) і обґрунтовано необхідність їх комплексної реабілітації (Р.О. Баннікова, 2006) [1, 5].

Водночас у науковій літературі практично не приділяється увага індивідуалізації реабілітаційних заходів із урахуванням супутніх захворювань у дітей із різними ступенями затримки розумового розвитку.

Розв'язання завдань фізичної реабілітації дітей із інтелектуальними порушеннями неможливе без забезпечення постійного корекційного впливу на процес їх розвитку в умовах навчання й виховання у спеціальній загальноосвітній школі-інтернаті. Оскільки в дітей із затримкою розумового розвитку виявляється низка суттєвих недоліків у психічному та фізичному розвитку, що значно ускладнюють досягнення освітніх та виховних завдань шкільного навчання, необхідним є застосування системи спеціальних педагогічних засобів для подолання або послаблення таких недоліків [3, 4, 6].

Більшість дітей із різними вадами навчаються в спеціальних загальноосвітніх школах-інтернатах і перебувають під наглядом кваліфікованих спеціалістів. Проте питання ефективної навчальної та оздоровчої роботи на сьогодні набувають особливої актуальності, оскільки за наявними даними, понад 50% таких дітей мають ще й супутню соматичну патологію. Ефективність виховання дітей, які навчаються в спеціальних загальноосвітніх школах-інтернатах, визначається не тільки змістом навчальних програм, але і залежить від їх рухового режиму, реабілітаційних заходів, що проводяться. Планування форм і змісту реабілітаційних втручань у таких дітей є одним із актуальних сучасних завдань фізичної реабілітації і потребує ретельного вивчення контингенту дітей, які навчаються в таких школах [1, 3].

З'ясування рівня фізичного розвитку, фізичної підготовленості та функціонального стану дітей із вадами розумового розвитку різних ступенів тяжкості, врахування супутньої патології повинні стати обов'язковими передумовами при плануванні реабілітаційних втручань та їх змісту. Такий диференційований підхід та індивідуалізація фізичної реабілітації дітей, які навчаються у спеціальних загальноосвітніх школах-інтернатах у сучасній науковій літературі описано різнопланово та недостатньо. Тому питання вибору форми та змісту реабілітаційних заходів є актуальним і потребує подальшого вивчення [1].

Диференційована програма фізичної реабілітації має містити реабілітаційні заходи, що спрямовані на корекцію затримки розумового розвитку дітей та на подолання наявної супутньої патології, в тому числі порушення опорно-рухового апарату, захворювання органів зору, слуху, нервової системи.

Корекція фізичного розвитку в дітей із інтелектуальними порушеннями вимагає посиленої уваги. Зміцненню здоров'я таких дітей завжди сприяє рух. Саме рух активує функції організму, посилює процеси дихання, кровообігу, поліпшує апетит, нормалізує сон. При виконанні вправ дітям слід не тільки допомагати, а й прагнути до того, щоб вони виконували їх правильно. Важливо пам'ятати, що розвиток усіх рухів починається з розвитку контролю над положенням голови та спини. Тому необхідно, передусім, здійснювати контроль за положенням цих двох частин тіла [4, 6].

Поряд зі спеціальними вправами необхідно відповідно сформувати загальний руховий режим. На всіх заняттях із дітьми треба розвивати відчуття пози й напрямку руху, положення частин тіла. Під час занять потрібно широко використовувати звукові та мовні супроводи. Важливе значення мають слова, фрази, що нормалізують психологічну діяльність дітей, поліпшують розуміння мови, збагачують їх словниковий запас. Діти з затримкою розумового розвитку слабо уявляють схему свого тіла і схему цілісного руху, тому потрібно фіксувати їх увагу на тій частині тіла, яка в цей момент занята в русі [3].

Доведено, що профілактичні заходи, такі як турбота про здоров'я матері й дитини, рання діагностика та раннє реабілітаційне втручання в поєднанні зі спеціальним навчанням у подальші роки, можуть значно знизити число осіб із затримкою розумового розвитку [1, 2].

Висновок. Проблема реабілітації дітей із затримкою розумового розвитку є актуальною, що доводить аналіз наукової літератури, а необхідність розробки диференційованої програми фізичної реабілітації є доцільною.

Перспективи подальшого розвитку полягають у розробці диференційованої програми фізичної реабілітації дітей із затримкою розумового розвитку в умовах спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату з урахуванням наявної супутньої соматичної патології.

Список літератури

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : зб. наук. пр. – К. : Університет "Україна", 2004. – 448 с.
2. Баранов А. А. Состояние здоровья детей как фактор национальной безопасности / Баранов А. А., Щеплягина Л. Г., Кучма В. Р. // Российский педиатр. – 2005. – № 2. – С. 4-8.
3. Попов С. Н. Физическая реабилитация : учеб. для студ. высш. учебн. зав., обучающихся по Государственному образовательному стандарту 022500 «Физическая культура для лиц с отклонениями в состоянии здоровья» (Адаптивная физическая культура) / под общей ред. С. Н. Попова. – Изд. 4-е. – Ростов – на/Д : Феникс, 2006. – С. 608.
4. Приходько О. Г. Дети с двигательными нарушениями : метод. пособие / О. Г. Приходько, Т. Ю. Моисеева. – М. : Полиграф сервис, 2003. – С. 4-9.
5. Пузанов Б. П. Обучение детей с нарушениями интеллектуального развития (олигофренопедагогика) : учебн. пособие для студ. вузов по спец. "Олигофренопедагогика" / под ред. Б.П. Пузанова. – М. : Академия, 2003. – С. 272.
6. Собчик Л. М. Введення в психологію індивідуальності /Л. М. Собчик. – М. : ПП-ІСП, 2000. – С.191 – 136, 498 – 502.

7. Україна в цифрах 2011 : стат. довід. / за ред. Осауленка О. Г. – К. : Консультант, 2012. – С. 251.

**СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ПРОБЛЕМЫ РЕАБИЛИТАЦИИ ДЕТЕЙ
С ЗАДЕРЖКОЙ УМСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ
В УСЛОВИЯХ СПЕЦИАЛЬНЫХ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ-ИНТЕРНАТАХ**

Едуард ЛАПКОВСЬКИЙ, Олеся ЯНИВ

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Аннотация. В статье представлены некоторые аспекты проблемы реабилитации детей с задержкой умственного развития на современном этапе и обоснована целесообразность разработки для таких детей программы физической реабилитации с учетом степени выраженности имеющейся сопутствующей соматической патологии в условиях специальных общеобразовательных школ-интернатов. Акцентируется внимание на необходимости усовершенствования или коррекции двигательного режима таких детей. Показано, что имеющиеся сопутствующие соматические заболевания требуют пристального внимания при планировании реабилитационных программ у таких детей.

Ключевые слова: задержка умственного развития, физическая реабилитация, дифференцированная программа, специальные общеобразовательные школы - интернаты.

**CURRENT STATE OF THE CHILDREN
WITH MENTAL RETARDATION REHABILITATION PROBLEM
OF IN SPECIAL COMPREHENSIVE SCHOOL**

Eduard LAPKOVSKIY, Olesya YANIV

PreCarpathion National University named after Vasyl Stefanyk

Abstract. The article deals with some aspects of children with mental retardation rehabilitation problem at the present stage of development and the expediency of such children with physical rehabilitation program considering the severity of existing concomitant somatic pathology in special schools. Attention is focused on the need to improve or correct motor mode of such children. It is shown that existing related somatic diseases require careful consideration when planning rehabilitation programs for these children.

Keywords: mental retardation, physical rehabilitation, differentiated program, special schools.